

ГРАДСКИ ЖИВОТ У ПРИПОВЕТКАМА ИЛИЈЕ И. ВУКИЋЕВИЋА

У раду се преко: топоса породице и мотива породичних односа, мотива жене, мотива помодарства, мотива сујеверја, топоса варошких трговаца, чаршијских односа, мотива кафане, осветљава уметничка слика живота и навика варошког живота у приповеткама маргинализованог писца Илије Вукићевића.

Кључне речи: град, варош, породица, жена, помодарство, трговци, чаршијски односи

1.0. У својој књизи *Српски реалисти* Живомир Младеновић Илију Вукићевића сврстава у ред следбеника и сапутника српских реалиста који су својим стваралаштвом битније утицали на развитак реализма као књижевног правца код Срба. Иако су још за пишчева живота неки његови књижевни радови били објављивани у издањима Српске књижевне задруге, где су, иначе, штампана само дела признатих књижевних стваралаца, Илија Вукићевић је у књижевној историји, па и у књижевној критици, остао на маргинама, „као занимљива али узгредна, неостварена књижевна појава“ (САВИЋ 2003: 5), делимично због формирања мишљења на основу његових првих радова у којима се види утицај Јанка Веселиновића и Лазе Лазаревића, а делимично због „једностраности позитивистичке критике“ (ЈЕВИЋ 1987: 6). Чак ни од својих савременика није добио место које му припада по књижевно-уметничкој вредности његових дела.

1.1. Илија Вукићевић (3. август 1866 – 5. март 1899) је рођен у Београду, али се за његов живот везује још неколико мањих градова, као што су: Ваљево, Смедерево, Јагодина, Шабац, Врање, Крагујевац, Београд и Женева, те се топос варошке, односно, градске средине нужно намећао као доминантан у његовом књижевном раду. Међутим, за разлику од већине реалиста који су своја књижевна дела темама, менталитетом

¹ jasmına1983@live.com

ликова, амбијентално и језички везивали за одређене средине у којима су боравили, за Илију Вукићевића је управо карактеристично то да „теме и ликови у његовим приповеткама нису непосредно везани ни за једно од тих места нити су језички и амбијентално омеђени неким локалитетима“ (ЖИВКОВИЋ 1997: 70). Драгиша Живковић сматра да је пишчева не-везаност за одређене локалитете подстакла „његову иницијативу за слободније креирање ликова и ситуација“ (ЖИВКОВИЋ 1997: 70). Врањски крај му је послужио за писање тзв. граничних приповедака, али топос града или вароши у већини његових приповедака има уопштене карактеристике, типичне за варошке средине с краја 19. века. Оно што указује на књижевну вредност његових дела а њега сврстава у једне од бољих српских писаца последње деценије 19. века, јесте залажење у дубље слојеве човекове психе, као и изграђивање „натуралистичко-психолошке варијанте у српској прози на прелазу два века“ (ЖИВКОВИЋ 1997: 70).

1.2. У већини својих дела писац је у центар дешавања поставио породицу, породични живот, међусобне односе и породичне проблеме који бивају више или мање успешно превазиђени. С обзиром на то да је материјал за свој књижевни рад налазио у срединама у којима је боравио и међу људе за које је био везан, срећан крај је био последица његове немогућности дистанцирања.

За јунаке својих варошких, односно, градских прича узимао је занатлије, трговце, уопште, средњи слој; вредне људи који се упорним радом материјално пењу на друштвеној лествици.

2.1. У приповеци *Јемац* види се пишчева наклоњеност средини и ликовима које узима за предмет. У слику вароши писац нас уводи кроз краћи изглед улице у којој локализује газда-Симин дућан да би одмах након тога, преко описа дућана, читаоце увео у богатство породице и газда-Симин истрајни рад, али и умешност у трговини. Типични добростојећи паланачки дућан са свакојаком робом која је већ на вратима окачена: „На оба крила од дућанских врата обесио на једном сланину, на другом слану моруну, а обоје изабрао што је боље могао, да, кад која бака удари туд, прође и поп-Арсину кућу, а све јој очи на сланини. Па испод моруне и сланине обесио у три реда косе и српове, а међу њима ужета“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 57) – газда-Сима је стекао радом који почиње са првим свитањем, а „осване ли дан, а он већ седи преко пута, код Ставре кавеције, и мерка све што прође и што се пронесе“ – „свуда је био где се шта могло зарадити“ (ИСТО: 58). Пазио је на све, а поготову на ред, те се из дућана и за кућу „узимало под меру“ (ИСТО: 61). Његова ненаметљи-

вост и спонтаност у обраћању сељацима, али и праведност у процени и у плаћању робе, говоре о трговцу и човеку старога кова, који поштује друге и зна за ред.

Газда-Симине навике указују на оданог пријатеља који, сем у кафану свог пријатеља, ни у једну другу није одлазио, осим ако је послом био на другој страни. У исто време, устаљена навика да у кафани не седи „на друго место до у ћошку код прозора, па још се увек ослони лактом на наслон и искоса гледа на чаршију“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 59), осликава устаљеност живота, колотечину препознатљиву за паланачки и варошки живот.

Хармонична и донекле идеализована слика газда-Симине породице појачана је сценом жене Јоке са ћеркама у соби. Док девојке спремају своју девојачку спрему, „Јоки се дала воља за одмором и само гледа шта јој кћери раде“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 70). У краћој дигресији језгровито је осликан чврст карактер Јоке, памет и одлучност патријархалне жене, стуба породице, јер „шта и шта пута је хтео газда-Сима да страда, ал’ га је она као неком силом задржала. (...) Да му ње није било носио би торбу и просио за парче хлеба“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 70). Склад породичног дома писац је нарушио доласком газда-Симе, разрогаченог и бледог због Ставриног неплаћеног дуга који је пао на Симина плећа. Контрасном сценом писац је нагласио тежину проблема који је задесио породицу и материјално и емотивно. Газда-Симина породица као јемац је морала да исплати Ставрин дуг, а раскидање пријатељских односа између двеју породица значи и прекидање зарука између Маре и Нацка.

У понашању кафеџије Ставре осликан је променљив и врло прилагодљиви тип човека, али и мотивисан његов каснији поступак којим је изневерио дугогодишње пријатељство са газда-Симом. Ставра је био онакав како је прилика налагала – „има разни света, па ком како и годи, тако уз Ставру и пријања – тек му кафана ретко кад да је празна, (...) „за кафеџију као да га је Бог наредио“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 60).

Захваљујући пишечевој наклоњености средини, невоља која је задесила обе породице, на крају је срећно превазиђена.

2.2. У приповеци *Прво унуче* писац већ у уводном делу наглашава да Миодраг припада реду трговаца који су прешли пут од шегрта, преко калфе, до трговца коме је „дућанчић као добра кутија, ал’ је тек своје“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 84), да је од доброг, али сиромашног оца који је некад био имућан, „а трговао је бакром, па како је био навикао на своје време и на своје људе, поверио се неком нечовеку и за годину, шта ли, оста го к’о прст“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 84), чиме је јасно направио разлику између Миодрага, односно, слоја угледних трговаца, обичних људи,

који су се сами пробијали на друштвеној лествици и оних који су своје богатство и положај у друштву наследили од очева.

За лик Миодрага писац је везао велике снове скопчане са великом слабошћу према жељама своје жене. Издвојен из окриља патријархалне породице по жељи своје жене, Миодраг полако постаје „заблудела овца“, отпадник од породице кога једино снага патријархалне заједнице или породице може да врати на прави пут. Миодрагово пропадање писац је мотивисао селидбом, након чега је градацијски приказано његово запоставање трговине, најпре због времена са женом, а онда и због кафанског порока, што је резултирало дубоким породичним раздором.

Писац лик жене овде није приказао као патријархални стуб породице, као ослонац који враћа на прави пут, већ као подривача патријархалне слоге и породичних односа. Њени каприциозни прохтеви најпре су Миодрага одвојили од породице и одвели их у изнајмљену собу, да би касније својом љубомором и свађом распиривала његову жељу за кафанским друштвом. Продор у психологију лика писац је испољио при крају приповетке, када Миодрага, посрнулог и отуђеног, породичном дому враћа дубока родитељска реч оца и мајке, изречена у правом тренутку када је њен ефекат најјачи, а „лице његова оца сузом замрачено“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 119), игра му пред очима и притиска његову душу „као да је неко на њега бацио грдан пањ... па да га загуши“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 119). Писац је искористио преломни моменат који снагом емоција може да изазове преокрет у души јунака.

3.1. Приповетка *У новој кући* која је скоро комплементарна са приповетком Лазе Лазаревића *Први пут с оцем на јутрење*, за предмет има морални пад оца породице, угледног трговца због жене лаког морала. Као што је Лазаревићев Митар заменио приоритете ставивши коцку испред породице, или Миодраг (*Прво унуче*) кафану испред породице, тако је и Сретен кућу за мушку забаву из комшилука ставио испред породичног дома. Сретеново брзо пропадање мотивисано је још на почетку његовим карактером: наратор се сећа оца као добра човека који „понекад разве-зе, читава небеса скида“, али све то док прича траје – „прошао говор, прошла жеља“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 330) и сл.

Његов морални пад је нагли, а праћен је дубоком грижом савести, што се види и у његовом понашању према укућанима, слично оном које испољава Митар у приповеци *Први пут с оцем на јутрење*. Док је Митар све обасипао поклонима, што никада пре није чинио, Ставра је крио очи и склањао се од укућана. Свестан своје невоље, излаз је тражио у пићу, те је након једног тешког пијанства изгледало да се отац и породица са

њима враћају на прави пут. Међутим, његова посрнуло убрзо се продубљује и он је у кулминацији свог моралног пада истерао жену из куће.

Као и у приповеци Лазе Лазаревића и у приповеци Илије Вукићевића долази до промене у атмосфери дома упоредо са моралним посрнућем оца породице. Од некада складне, готово идиличне атмосфере, у кући се створило „неко мртвило“. Писац уједно приказује градацијско сламање психичког стања мајке: од жене кротке и благе нарави која је одисала смиреношћу, постаје жена променљивог расположења, често са главом у шакама, дубоко замишљена усред посла, а онда некад, „као осипа: и грди, и виче, и удари“, а „једном јој капљу сузе низ образе“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 339). На врхунцу његовог пада она у очају сакупља сву своју снагу, прелази преко патријархалног кодекса понашања, те и физички покушава да мужа задржи и „отрезни“. Тежина породичне атмосфере утолико је појачана и чињеницом да причу прича син, на основу својих утисака из најранијег детињства, што повећава реалистичност приче. Прецизност његовог памћења говори о тежини атмосфере у породичном дому, о изузетно напетим и драматичним тренуцима кроз које је породица пролазила.

Пресудан утицај на Сретенско покајање имају кум и деца, чиме је увођењем мотива кумства наглашен и његов непомућен значај и у варошкој средини, у времену када је много шта пошло наопако и за интересом, када је и морал посрнуо, када је све мање искрених пријатеља, кад „ни сто гроша не дају без квите“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 83). Уз то, празник који је посвећен мајчинству и ћерка која би мајци да преда дар, преломили су у Сретенској души. Митар се у приповеци Лазе Лазаревића ујутру окреће деци и сви одлазе на јутрење, а Сретен, поново освешћен на дан празника, уз децу се мири са женом и враћа породици.

3.2. У делима Јакова Игњатовића као доминантна тема наметао се однос родитеља и деце чију је најпотпунију обраду дао у роману *Вечити младожења*. У приповеци *Свој грех* однос оца према једином преживелом сину Пајкану највећим делом одређује синовљеву будућност. Презасићен, превише мажен и пажен, без икаквих забрана, уз слабе интелектуалне способности, Пајкан је израстао у човека неспособног за самосталан живот, који би живео од свога рада.

Уз хумористичке коментаре о сваком периоду Пајкановог одрастања као и о битнијим дешавањима у његовом животу, које често употпуњује и запажањима паланчана, писац прати животни пут јединца. Навикнутост да свега има у изобиљу, сем здравља и снаге (те је у седмој години „смежурена му кожа, као да су га шурили“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 156)), одвраћање од било каквог рада, начинило је Пајкана себичним егоцентриком, размаженим преко сваке мере, те нити је био за науку, нити

од било какве друге користи, јутро му је почињало са: „Дај, тато, пара!“, а онда „где стигне – ту је“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 156)! Своју покварену нарав испољавао је најпре „несланим“ шалама, али и лукавим повлачењем „у крај“ када би се све открило, те на крају „све други повлачи“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 166). Попут Пере из *Вечитог младожење* и Пајкан се окреће пљачки, опљачкавши најпре оца, да би његова бескрупулозност кулминирала у фалсификовању новца.

Мотив љубави је писцу послужио не само за потпуније осветљавање Пајкановог лика и његову јачу мотивисаност да дође до новца, већ и за увођење женског лика, удаваче опседнуте помодарством.

У хумористичкој карактеризацији лика „сека-Миље“, методом дедукције, писац полази од чињенице да је и она јединица, те да су и њој све „на вољу код куће пуштали“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 166), па су њени каснији поступци били последица таквог васпитања. Градећи лик Миље писац је алудирао на све учесталију појаву помодарског живота поготову код имућнијег паланачког и варошког слоја који се упорно успињао ка европском маниру живота. Ћерке из богатијих кућа одвраћане су од послова и усмераване на школовање по европским интернатима где би, поред нешто мало научног клавира и оскудног баратања страним језиком, училе о лепом понашању и стекле навику да не раде и да време проводе уз читање сентименталних романа и тражењу што богатијих прилика за удају. Миља тражи богату прилику за удају како не би морала ништа да ради, јер у својој кући ни иглу не узима, већ само ужива. Бог ју је обдарио лепотом, али не и памећу, те она с поносом истиче свој нерад, своје каћиперство и своју лепоту.

3.3. За разлику од Јакова Игњатовића, писац пропадање Пајкана није мотивисао само лошим васпитањем, већ и „грехом“ Милоја из младости кога су после прележане болести паметни људи саветовали да се не жени, јер ће му пород бити кљаст, слеп и ко без памети. Увођењем мотива „греха“, односно, болести и дегенерације породице, као и понашање ликова које се заснива на „биолошко-физиолошкој мотивацији“, али и дубље сагледавање човекове телесности „и последице патолошког у њему“ (ЈЕВИЋ, 1987: 7), Илија Вукићевић је увео натурализам у српску књижевност пре Боре Станковића, а мотивима халуцинације и снова с краја приче увео је карактеристике модерне књижевности.

4.1. У приповеткама *Под багретом* и *Патак* раздор у породицу уноси жена.

Шегрт који као сироче долази код мајстор-Милета, ковача (*Под багретом*), кроз ретроспекцију о свом одрастању, преко односа мајсторс-

ке породице према шегртима и преко породичног живота свог газде који креће у суноврат након једне шале којом је мајстор увредио своју жену Јованку, писац осветљава једну у почетку идиличну шабачку породицу.

Као додатни мотив који поспешује породични раздор, писац уводи лик кицоша, нерадника и пробисвета. Моду европских салона, површно копирану, пренео је у сокаке паланке, а његова углађеност и нарцисоидност видели су се свакодневно, те му је у дућану огледало захватило читаву страну, а он је увек пред њим. Спадао је у ред оних које други издржавају, док се за њега није знало шта је био по занату, јер га нико није видео да ради, сем што је имао дућан, ал' то колико да га не хапсе“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 135). Довевши у везу таквог кицоша са мајсторовом женом, писац прати градацијски развој раздора у породици, али и жигосе лаку женску памет која каприц ставља испред породичних вредности.

Поставивши се као сведок стварности грађанског живота у Шапцу, писац за разлику од свог узора Лазе Лазаревића, не одржава идилу или бар срећан крај по сваку цену. Пишчева одвојеност од узора види се у померању разорног агенса породичног дома са неког са стране, ван породице, на неког унутар породице. Као додатна особеност јесте увођење жене као разорног агенса.

На сличном мотиву Илија Вукићевић гради хумореску *Патак* из врањског краја. У причи анегдотског карактера, муж је одлучан да остави жену прељубницу, а кулминативна тачка остварена је „као комична ситуација проистекла из забуне у личности и из лаковјерности и људске глупости“ (МАКСИМОВИЋ 2003: 235). Пијани муж гакање патка тумачи као божји знак, као решење за своју неодрживу породичну ситуацију коју има прилике за реши у своју корист. Иако се хумореска завршава разводом, на крају се не осећа трагична нота. Наиме, писац је могућност таквог краја наговестио већ у уводном делу, у комичној карактеризацији лика судије Мите који „човек на свом месту, разуме се, у кафани, јер отако је дошао у ту паланку, није никад променио астал за којим је први пут почео да пије“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 4). Уз то, он је „персона“ нима-ло лепа, „но ту је природа показала своју велику вољу у „контрастима“ јер је Мати дала легу жену“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 4).

4.2. У појединим приповеткама писац је пружао ширу или ужу слику културних прилика паланке, вароши или града, којом су поједини ликови, њихове навике и начин живота били комплексније предочени.

Прилике изван породичног дома углавном се налазе у позадини. Културни живот средина углавном се види преко живота породице или у краћим пишчевим излагањима. У приповеци *Свој грех* културни живот и културни ниво паланке реалистично су приказани преко мотива „комен-

дије“ које Пајкан посећује у Београду и са одушевљењем препричава. С обзиром на то да се паланачки укус формирао на лакој и јефтиној забави, комедиографске и, уопште, позоришне представе, посматрали су кроз визуру паланачког простог укуса, додатно деформисаног услед недостатка школе. Пајкан позоришну представу доживљава као „нешто“ што се отвара, „па изађе ђаво; па после фррр! па се спусти вила, онако одозго, не држи се! И све говори нешто“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 170), као човек који је навикао на панорске представе са ефектима изненађења који су привлачили пажњу необразованог света.

У хуморески *Патак* хумористички увод о културним приликама у престоници које се шире ка варошима и паланкама губећи на оригиналности попримавши боју и карактер локалних средина, језгровито је осликан не само културни ниво тих средина већ и окарактерисан главни лик приче. Користећи дедуктивни метод, писац полази од уопштених карактеристика менталитета провинцијског човека који, вођен својом провинцијском знатижељом, жели доласком у Београд да види све, јер представа коју човек из провинције има о граду је увек идеализована, те на крају, сломљених илузија и празног цепа, пре или касније, заврши у кафани.

Банални и испразни живот паланке писац је нагласио комичном сценом у хуморесци *Патак* користећи патка као тајни знак за љубавни састанак, односно, *rendez-vous*, што је већ и у паланци уобичајен назив као „плод културе“. (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 7). У истој паланци, „најудаљенијој од приступа културе“ писац уводи судију, званичника „Великог Суда“. Користећи се хумором и језичким маркирањем, тј. „употребу великог слова у поступку пародирања“ (КОВАЧЕВИЋ-МИКИЋ 2008: 104), не само да се детронизира главни актер, већ се индиректно демаскира и социјално-политичка ситуација. У ироничном наглашавању његове образованости – „прошао све више и ниже школе и најпоследње је, као савршени правник, добио место у суду поменуто паланке“ (ВУКИЋЕВИЋ књ. 1: 4), налазе се и алузије на слику интелектуалног профила паланке.

5.1. Хумористичка црта која доминира у пишчевим делима учинила је да се он огледа и у комедији, односно, у шаљивој игри. У драмском комаду *Срећа и људи* писац је антиципирао мотив помодарства, саставни део не само провинцијског већ и градског живота.

Нарав и менталитет чиновничке грађанске породице са периферије приказан је у комичној ситуацији у којој се породица заблудом нашла верујући да су добили већу суму новца на лутрији.

Скучени малограђански менталитет, ограниченост и помодарство писац је у алузијама наговести већ у почетним ситуацијама, у изјавама мајке да они у случају изненадног добитка новца не би били обични

људи, „него нешто друго, сасвим друкчије“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 255), да би већ одмах по наводном добитку на лутрији, њихови помодарски прохтеви добили хиперболичне размере.

Лик сина, Аце практиканта, писац је развио на мотиву каприциозних синова без воље за озбиљнији рад, чији се помодарски и каприциозни менталитет испољава у мегаломанским размерама: од напуштања места практиканта до планова о избору града у који ће породица надаље живети, јер „за те паре није Београд. Прво и прво, једно две-три године у Паризу“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 357), а у међувремену саградити кућу „по новој моди“ на којој би им сви завидели и купити вилу у Топчидеру.

У њиховом неслагању око избора града и у комичним коментарима хумористички је приказана скучена и примитивна свест необразованих и ограничених људи, чији се живот одвијао у кругу периферија, у ограниченом кругу људи сличног менталног склопа, чија је представа о животу била прилично једнострана и једноставна, животне навике баналне, а образовање веома скромно, те је разумљиво њихово „неповерење у Париз“, јер „тамо је таква гужва, толико света... па кола сваки час“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 355), у Бечу су саме Швабе и Швабице, а у Италији велике врућине.

У комичној промени која поприма карикатуралне размере, мењају се и Евичине представе о браку и о понашању удаваче које она, заправо, само усклађује са маниром богаташких девојака, чије време на улици пролази у вожњи кочијама и у кокетирању са официрима. На пољу померених вредности и површних односа који су се вредновали на основу материјалног стања било је и склапања пријатељства, те ће и за породицу Максе Поповића „сада бити доста пријатеља“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 364) Као противтежу таквим схватањима писац је увео лик Зорке те у контрастној слици још јаче истиче појаву слепог повођења за европском модом и за лагодним животом без рада код све већег дела младе генерације.

Повратак у реалност писац чини нагло, а њихово отржењење бива више комично него болно, те се они релативно мирно враћају старом животу, као пробуђени из сна.

6.1. У својим причама из варошког живота писац је мање пажње поклањао изгледу вароши и варошком животу. Менталитет људи, паланачки, варошки и градски живот, учмалост живота, види се углавном спорадично, често у позадини живота појединих породица, газди и газдарица² које су тема прича.

² Ружица Јовановић у свом раду *Илија И. Вукићевић: историја у приповеткама*, напомиње да није случајна честа употреба термина газда и газдарица у описано време, већ да је тиме „показано колико су мушкарац и жена скоро подједнако поштовани, само свако у својој области деловања“ (144).

У приповеци *Прво унуче* варошка атмосфера и учмалост свакодневнице писац даје кроз перспективу лика и више у циљу предочавања психолошког стања лика: „Изађе пред дућан. С висине сунце греје, небо к’ о срце ведро... дрвеће се осамило по баштама и једва се креће од поветарца... На крову и по сокаку лепршају се врапци... Тамо покоји иде у чаршију, онамо негде чује да кола тандрчу... Очас се чује какав жагор, па опет тишина. Све је тако сваког дана. Да има нечег, има – ама он то не би казао, мањ’ попу на исповести. Не би, чини му се, могао рећи неком страном, а својима ни помислити“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 85).

У приповеткама из врањског краја: *Мишко убојица* и *Један борац*, писац се осврће на учмалост и једноличност живота у паланкама и варошицама, где су се људи везивали „обичним расположењем, за оне тако многобројне, а тако обичне и ситне паланачке догађаје“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 45), те свака новина или догађај који искаче из ситних свакодневица привуче пажњу свих становника, прође кроз све сокаке и кафане, а онда се нагло угаси и једноличност се поново превуче преко живота становника. Део свакодневице биле су и дневне новине, које су скоро ритуално читали сваког дана, а „после све тумачили „у нашу“ или „у њихну“ корист“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 218), али без неке озлојеђене страначке подвојености. У причи *Мишко убојица*³ готово урођена знатижеља становника види се у сталном загледању дворишта једног старијег Турчина у Врању, јер се говорило да има младу и лепу жену коју хоџа, „кад пође, катанцем затвара. Колико се пута обилазио онај прљави сокачић око хоџине куће. Колико су њих загледали преко жуток, полупорушеног зида, у просторе те примамљиве куће, понеки пут видели само хоџу, али ту „лепу птицу“ још нико није смотрио“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 2: 218). Интензитет знатижеље код паланчана растао је сразмерно интензитету дружења Мишка Убојице и хоџе – сви су знали да ће то друговање проузроковати неки крупан догађај, те је тих дана њихово дружење разбијало монотонију паланке. Ујутро, када се сазнало за отмицу буле, била је то главна вест по свим дућанима коју се од врата до врата задихано преносили, да би се говорило о томе „неколико дана“, а онда све кренуло устаљеним током.

6.2. Топос кафане имао је важно место у животу паланки и вароши које је употпуњавало слику устаљеног живота кроз готово редовно истицање да је свако имао своје место у кафани које никада није мењао. У причи *Један борац* наратор је у кафани упознао газда-Томугде су и наставили своје свакодневно дружење уз једину тему – „претресање“ политике. Када је газда-Тома изостао у кафани, наратор је од кафеције

³ Приповетком *Мишко Убојица* писац је у српску приповетку увео лик злочинца, психопате и садисте.

сазнао све о дешавању у селу претходног дана. Кроз коментаре кафеџије, виде се не само његови већ и паланачки коментари о политичким агитацијама, као празном послу. У исто време, „провучен“ је и однос вароши и села: за сељаке су политичари неко ко је хтео „хлеба без мотике“, сејачи раздора у патријархални и радни свет, чији терет и чију муку наплаћују такви попут газда-Томе, јер за сељака сваки политичар и представник власти је исти. За варош сељаци су били необразовани и сувише прости за питања политике и власти.

Топос кафане је најоштрије представљен у књижевном раду Илије Вукићевића и то у причи *Прво унуче*. Писац мотив кафане уводи као оличење порока и место које сваког пре или касније узме под своје. Представљене као порок млађе генерације, била су места где се трошило наслеђено од очева или нешто своје стечено, али тек друштво се увећава и „само док се савитлају око кога новајлије, па онај ни чисто да се разбере, а већ му дигли паре – на картама“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 101). Миодраг је свој породични раздор отпочео одласцима у кафану који су код љубоморне жене продубљивали сумњу. Ту је Сретен, „што је некад био месарош и по оцу чувен надалеко“, који је остао „го ко шипка“, „па Јаков баба-Тасикин, откако за себе памти, памти кавану“, „Милош, што га прозвали „једик“ – што не избија из каване, као да кавана без њега не може“ и још многих „што у кавани и дањују и ноћују“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 101).

У хумористичној причи *Патак* судија је у кафани лечио своје невоље и тугу због неверства жене, али је и топос којим писац хумористичко-пародијски карактерише лик.⁴ Мање или више, али сигурно незаобилазна, кафана је имала улогу у животима градског света, а поготову палананки и вароши.

6.3. Илија Вукићевић само узгредно даје изглед кућа. Варошка мајсторска кућа донекле се види и у приповеци *У новој кући*, где се кроз нараторово поређење нове куће са старом болницом, осећа и изглед вароши. Нова кућа својом величином али и запуштеношћу подсећа на стару болницу (коју су након поправки користиле изблеглице у Другом светском рату), што говори о вароши у којој је постојала једна, чак већа, болница у то време.

У Београду су се, као одраз нове моде, међу богатијим становништво, зидале „велике, једнокатне куће“, по новој моди (*Срећа и људи*), а не двокатнице или трокатнице са балконима.

⁴ У раду *Приповетка у првом лицу Илије Вукићевића* додаје се да је у карактеризацији лика судије, писац употребио и један модеран стилски поступак, тзв. реализацију метафоре: ... био је човек на свом месту, разуме се, у кафани, јер откако је дошао у ту паланку, није никад променио астал за којим је први пут почео да пије (КОВАЧЕВИЋ-МИКИЋ 2008: 104).

6.4. У паланачком и варошком животу, празноверје није била ретка појава. Иако је свака кућа имала икону и кандило, своју крсну славу, сујеверја и бајалице биле су честа појава, поготову код женског света, углавном онда када би какво зло узело маха. У приповеци *Прво унуче*, писац хумористички слика Милкино окретање баби врачари када јој нико други не одговори по вољи. У исто време, осликана је и плитка женска памет и досетљивост врачаре која „зажмурила очима и чини се нешто големо и натучено знања – као сваки који мало зна“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 106), док, заправо, чека да јој Милка најпре све исприча, те да она „растури карте“ и оправда своју репутацију. Милкино сујеверје кулминирало је када је од тога дана „више дућанских врата приковала, (...), крило од слепог миша“ (ВУКИЋЕВИЋ, књ. 1: 107), иглу којом је врачала забола је у босиљак под иконом, а вино му мешала водом у којој је кувала суву чуваркућу.

Међутим, писац није за сваки женски лик везивао празноверје. *Дада*, као трезвена и разборита жена веру у исцељење своје породице од невоље коју је у кућу унео отац, имала је у молитве пред иконом и кандилом, док је на врацбине „са пером од штрка“ које су јој нудиле вароше жене гледала као на празноверје и глупост, те и у најтежем болу, њена трезвеност није посустала.

7.0. Кроз више од једног века од стварања, књижевно дело Илије Вукићевића добијало је на значају у књижевној критици и књижевној историји, што говори о неоснованом Скерлићевом занемаривању овога писца, као и о његовој скрајнутости на маргинама наше књижевности од проучавалаца.

Углавном преко теме породичних односа, писац је осветлио реални живот вароши и града, онај средњи занатски слој који више видимо у раду и некадашњем стицању него у уживању и опијању по кафанама. Углавном благ, склон хумору који само понекад иде до ироније и сатире, мане живота и времена које је уочавао није могао да ошине као што су то чинили Домановић или Глишић, али његова књижевна дела нису губила на уметничкој вредности.

Цитирана литература

- ЖИВКОВИЋ 1997: Живковић, Драгиша. „Илија И. Вукићевић. Тургењевско-чеховљевска новелистика у српској књижевности“. *Европски оквири српске књижевности*. Књ. 5, Београд: Просвета, 1997, стр. 68–78.

- ЖИВАНОВИЋ 1929: Живановић, Јеремија. „Живот и рад“. У: Вукићевић, И. Илија. *Целокупна дела*. Књ. 2. Библиотека Српских Писаца. Београд, 1929, стр. VIII–XXI.
- ЈЕВИЋ 1987: Јевић, Бранко. „Сложеност дјела Илије Вукићевића“. У: Вукићевић, Илија. *Прича о селу Врачима: приповетке*. Нови Сад: Братство Јединство, 1987, стр. 5–24.
- ЈОВАНОВИЋ 1901: Јовановић, Љубомир, „Илија И. Вукићевић. Живот и рад“. У: Вукићевић, И. Илија. *Људско срце, (приповетке и слике)*. Св. 1. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1901, стр. 3–43.
- ЈОВАНОВИЋ 2011: Јовановић, Ружица. „Илија И. Вукићевић: историја у приповеткама“. *Свеске: часопис за књижевност, уметност, културу*, 2011.
- КОВАЧЕВИЋ-МИКИЋ 2008: Ковачевић-Микић, Данијела. „Приповетка у првом лицу Илије Вукићевића“. *Часопис за педагошку теорију и праксу*. Год. 1. Бр. 1, мај 2008, стр. 99–131.
- ЛЕОВАЦ 1978: Леовац, Славко. *Портрети српских писаца XIX века*. Београд: Српска књижевна задруга, 1978.
- МАКСИМОВИЋ 2003: Максимовић, Горан. *Тријумф смијеха (Комично у српској уметничкој прози од Доситеја Обрадовића до Петра Кочића)*. Просвета: Ниш, 2003.
- МИЛИСАВАЦ 1963: Милисавац, Живан, Предговор. У: *Приповедачи*. Нови Сад. Београд: Матица српска. Српска књижевна задруга, 1963, стр. 7–35.
- МИРКОВИЋ 2009: Мирковић, Мирослав. „Слово о Илији Вукићрвићу“. *Браничево: часопис за књижевност, културна и политичка питања*. Год. 55, бр. 1/2 (2009), стр. 137–144.
- МЛАДЕНОВИЋ 2007: Младеновић, Живомир. Сапутници и следбеници српских реалиста“. *Српски реалисти*. Београд: Чигоја, 2007, стр. 490–500.
- НИКОЛИЋ 1980: Николић, Р. Миливоје. *Илија и. Вукићевић (живот и рад)*. Прештампано из *Зборника Матице српске за књижевност и језик*. Књ. XXVIII/3, 1980.
- САВИЋ 2003: Савић, Милош. Предговор. У: Вукићевић, Илија. *Најлепше приче Илије Вукићевића*. Београд: Просвета, 2003, стр. 4–7.

Извори

ВУКИЋЕВИЋ, И. Илија, *Целокупна дела I–II*. Библиотека српских писаца, б. г.

Jasmina V. Jović

CITY LIFE IN THE STORIES OF ILIJA I. VUKIĆEVIĆ

This paper illuminates the artistic image of life and habits of the borough life in the stories of the marginalized writer, Ilija Vukićević, through the topos of family and the motifs of family relationships, women, fashion motifs, those of superstition, the topos of borough retailers, bazaar relationships, and the motifs pertaining to taverns.

Key words: city, town, family, women, fads, merchants, bazaar relations